

пользователей с целью эффективного управления рациональным использованием и воспроизводством природно-ресурсного потенциала.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, учетно-информационное обеспечение, рациональное использование, управление, учет

ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCE POTENTIAL

L. R. Voliak

Abstract. Management rational use of natural resources requires complete and accurate useful information about its components. On the basis of questionnaire respondents Ternopil region revealed a number of shortcomings regarding of natural resources. Among them – the difficulty of obtaining information on water and air environmental resources and underdeveloped in terms of accounting information qualitative parameters of natural resources, not to track the impact of economic activity on the state and the formation of assimilation (playback) capabilities. In this regard, proposed the formation of an integrated accounting and analysis system that provides a synthesis of all information flows to meet the needs of internal and external users to effectively manage the rational use and reproduction of natural resources.

Keywords: natural resources potential, accounting and information security, sustainable use, management, accounting

УДК 368.5:631.11

СТРАХУВАННЯ ЯК МЕТОД РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В АГРОСФЕРІ

Л. М. ГРЕЧАНЮК,

асистент кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

e-mail: ekonomistnni@ukr.net

Анотація. Досліджено питання економічної природи та сутності страхування ризиків у сільському господарстві. Вивчено й узагальнено особливості функціонування агрострахування в зарубіжних країнах та Україні. Проаналізовано правове регулювання страхування сільсько-господарської продукції в Україні.

Ключові слова: ризики, страхування, сільське господарство, агросфера, зарубіжний досвід, правове регулювання

Актуальність теми. На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли система страхування продукції сільськогосподарського виробництва від природних ризиків є малорозвиненою, а натомість територія країни дедалі частіше потерпає від серйозних природно-кліматичних катаклізмів, які завдають збитків сільськогосподарським виробникам. Існує ряд структурних і методологічних завдань, які потребують вирішення. Для підвищення зацікавленості суб'єктів господарювання у страхуванні ризиків необхідно розвивати відповідну ринкову інфраструктуру страхування, удосконалювати відповідну нормативно-законодавчу базу, запроваджувати програми підготовки кваліфікованих кадрів та проводити активну роз'яснювально-консультаційну роботу серед агровиробників. Відсутність налагодженої системи страхування ставить аграрні підприємства у жорстку залежність від стихійності ринку та природи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових досліджень цієї сфери свідчить, що вітчизняні науковці приділяють достатньо уваги проблемам розвитку сільського господарства та страхуванню агроризиків. Серед авторів, які займаються даною проблематикою слід виокремити роботи М. М. Александрової, О. Є. Гудзь, О. В. Приказюка, В. Д. Пантелєєвої, В. О. Безуглової, В. В. Крестьянінової, О. Свістунова та інші. Враховуючи актуальність теоретичних і методологічних питань впровадження страхування в аграрному секторі, необхідно відзначити доцільність їх всебічного вивчення, обґрунтування та подальшого детальнішого дослідження.

Мета дослідження – аналіз страхування як методу ризик-менеджменту в агросфері. Завданнями дослідження є: дослідити питання економічної природи та сутності страхування ризиків у сільському господарстві, вивчити та узагальнити особливості функціонування агрострахування в зарубіжних країнах та Україні, проаналізувати правове регулювання страхування сільськогосподарської продукції в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Основними методами дослідження є метод збору та опрацювання інформації, статистичний метод, графічний метод, а також загальнонаукові методи пізнання, такі як синтез, індукція, дедукція.

Результати дослідження та їх обговорення. Сільськогосподарське виробництво – одне з найбільш ризикованих напрямів господарської діяльності. Непередбачуваність природних умов та мінливість обсягів збору врожаїв, зміна заходів державної політики щодо регулювання аграрних ринків, коливання цін на сільськогосподарську продукцію є основними факторами, що впливають на зміни в доходах сільськогосподарських товаровиробників [12, с. 66].

Сучасне страхування аграрного виробництва – це система заходів щодо організованого спеціальними страховими державними і недержавними органами захисту майнових інтересів громадян, організацій та установ, пов'язаних із виробництвом сільськогосподарської продукції у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що

формується шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

За своєю сутністю ризик є подією з негативними, особливо невідповідними економічними наслідками, які, можливо, настануть у майбутньому в розмірах, що невідомі. Професор О. Є. Гудзь вважає: «Без наявності ризику немає страхування, тому що інакше відсутній страховий інтерес» [3, с. 35].

Ризик – складне явище. Ось чому єдиного й загальноприйнятого визначення дати йому не можна, але сам термін «ризик», за А. М. Єрмошенко [4, с. 208] має у страхуванні кілька значень: ризик страховий – термін, що відповідає кільком поняттям. Так, під ризиком страховим розуміють: певну подію, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання (ст. 8 Закону України «Про страхування») [5]. Ризик страховий – можливість загибелі або пошкодження майна від вогню, повені, землетрусу та іншого лиха.

Специфічними об'єктами сільськогосподарського страхування як методу ризик-менеджменту є сільськогосподарські культури і тварини, які відрізняються від інших об'єктів майнового страхування зв'язком із живою природою. Специфіка ризиків, супроводжуваних сільськогосподарським виробництвом, зумовлена специфікою самої галузі. Особливості сільського господарства як галузі матеріального виробництва пов'язані, перш за все, із природно-біологічними чинниками [2, с. 36].

Аграрний комплекс має велике значення для економіки практично будь-якої країни. У багатьох випадках держава надає допомогу як безпосередньо виробникам сільськогосподарської продукції, так і страховим компаніям. Метою такої допомоги є розвиток страхової інфраструктури, підвищення якості страхових послуг та зниження вартості страхових програм для користувачів. Дедалі більше країн світу схиляються до наслідування досвіду саме тих країн, де було запроваджено (й де вона успішно діє) модель системи аграрного страхування з державною участю, адже існують об'єктивні, доведені міжнародним досвідом, підстави для надання державної підтримки системі аграрного страхування [9, с. 89].

Лідерами ринку аграрного страхування (станом на 2011 р.) були Північна Америка (51%) та Західна Європа (32%) (рис. 1).

Сільське господарство в Канаді є стратегічною галуззю. Саме тому, уряд цієї країни вважає за необхідне надавати державну підтримку аграрному сектору через різноманітні програми, у тому числі стабілізації доходу та мінімізації ризиків. У Канаді субсидоване страхування впроваджене через так звані королівські корпорації, що працюють у кожній провінції. Кожна корпорація розробляє свої програми страхування на основі методичних рекомендацій федерального Міністерства сільського господарства. Через специфіку сільськогосподарського виробництва в провінціях і фінансові можливості бюджету кожної федеральної одиниці, програми страхування розрізняються, але відмінності ці незначні [8].

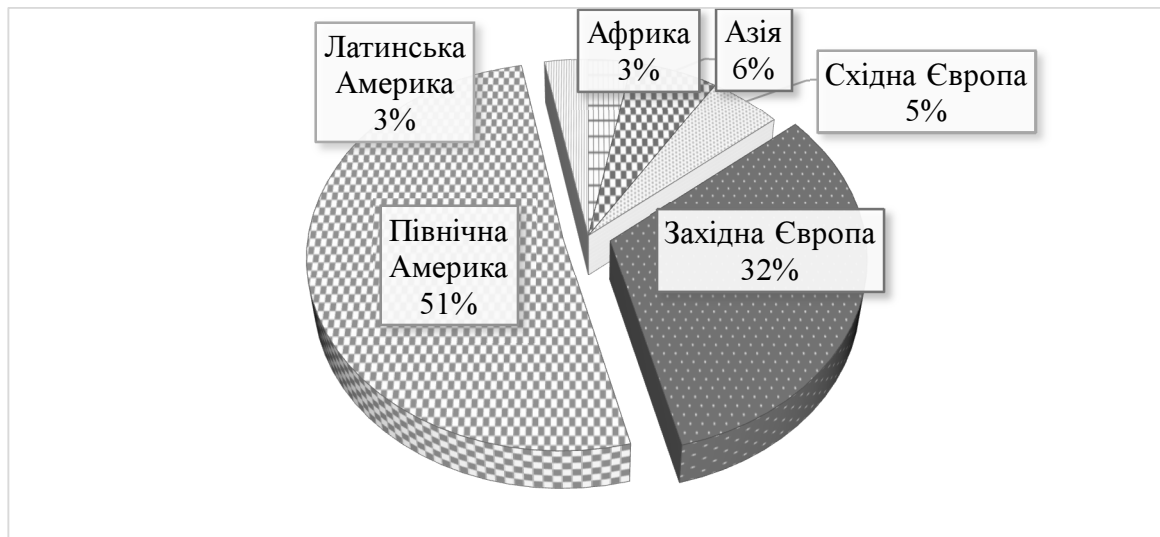

Рис. 1. Структура світового ринку аграрного страхування, 2011 рік [1, с. 19]

Канада була першою країною, яка запровадила страхування сільськогосподарських культур за індексами врожайності та погоди. Нині фермерам пропонуються субсидовані індексні страхові продукти по шести погодних параметрах. Канадська система сільськогосподарського страхування вважається найбільш розвиненою у світі.

На сьогоднішні в Північній Америці пропонуються три основних типи полісів страхування сільськогосподарських культур: мультиризик, страхування від граду і страхування від окремих (пойменованих) ризиків. Поліс мультиризикового страхування забезпечує найбільший відсоток загальної премії та покриває збитки, завдані сільськогосподарським культурам, усіма типами стихійних лих, включаючи посуху та повінь. Поліс страхування від граду покриває збитки, завдані градом і вогнем. Поліс страхування від пойменованих ризиків покриває збитки певних культур від певних ризиків, які можуть бути не відшкодовані за полісом мультиризикового страхування.

У США фермери для страхування сільськогосподарських культур звертаються до незалежних агентів, які працюють від імені приватних страхових компаній. У разі мультиризикового страхування, уряд укладає угоди зі страховиками на продаж, обслуговування та андеррайтинг цього продукту. Взаємовідносини між сторонами визначаються Стандартною угодою про перестрахування (Standard Reinsurance Agreement – SRA), яка визначає ризики, що несе кожна із сторін. У кожному штаті існує три пули ризиків: комерційний, розвитку і встановлений. Страховик може вибрати розміщення ризиків у пулах, ґрунтуючись на своїх інтересах. Федеральний уряд відшкодовує приватним страховим компаніям витрати на адміністрування мультиризикового страхування, згідно з підписаною угодою SRA. Страховики, у свою чергу, сплачують певний відсоток із цих коштів незалежним агентам, які продають страховий продукт [8].

Міжнародна практика пропонує різні варіанти побудови системи страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. Так, у Канаді, Росії, Іспанії, США держава здійснює субсидювання програм мультиризикового

страхування; у Франції та Австрії передбачено субсидіювання страхових премій за окремими страховими послугами; у Швеції страхування здійснюють приватні страхові компанії без допомоги держави.

Питання розвитку страхування сільськогосподарського виробництва України покладено в основу проекту Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) «Розвиток агрострахування в Україні», який надає консультативну допомогу, спрямовану на формування в Україні сучасної агрострахової законодавчої та нормативної бази, усіляко сприяє впровадженню в країні передового міжнародного досвіду агрострахування. На основі досліджень IFC, у таблиці зазначено основні показники діяльності ринку страхування сільськогосподарського виробництва України за останні десять років.

Основні тенденції ринку агрострахування України у 2007–2015 роках*

Роки	Кількість укладених договорів	Застраховані площі, тис.га	Сума премій, млн. грн.
2007	4397	2360	117
2008	1637	1171	155
2009	1980	510	42
2010	1217	553	72
2011	2710	786	136
2012	1936	727	130
2013	1722	869	135
2014	1392	732	73
2015	1062	689	78

*Джерело: систематизовано автором на основі [12].

Як свідчать дані досліджень, найпродуктивнішими в плані агрострахування були 2007–2008 роки, коли держава допомагала аграріям субсидіями. Так, у 2007 р. було укладено 4397 договорів на загальну застраховану площу 2360 тис. га. Надалі спостерігалось різке скорочення через скасування субсидій у 2009 р., незначне зростання й адаптація ринку до роботи в умовах відсутності субсидій у 2009–2013 роках та нове скорочення, викликане загальним економічним спадом у 2013 році.

За даними досліджень Міжнародної фінансової корпорації, в Україні у 2016 андерайтинговому році (лише зимовий період) основні показники агрострахування становлять: 309 укладених договорів на загальну застраховану площу розміром 343,4 га зі страховою сумою 895,4 млн грн зібрані страхові премії становили 36,8 млн грн (середня ставка премії – 4,1%). Більшість договорів було укладено на страхування озимої пшениці (240 договорів, або 77,7%) та озимого ріпаку (50 договорів або 16,2%). Менше страхували озимий ячмінь (15 договорів або 4,9%) та озиме жито (чотири договори або 1,3%). Лідерами з агрострахування були Полтавська, Хмельницька, Чернігівська, Тернопільська, Сумська, Херсонська та Миколаївська області [12].

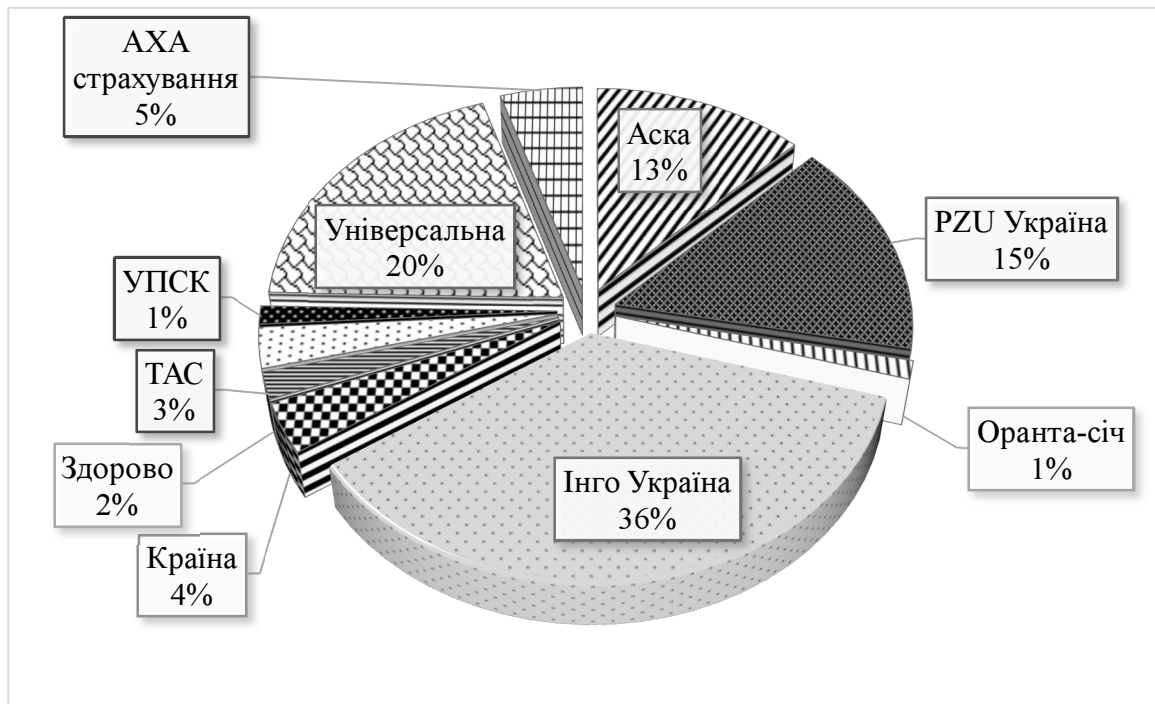

Рис. 2. Участь страхових компаній в агрострахуванні, за відсотком укладених договорів, 2016 рік [12]

На початок 2016 р. страхування сільськогосподарських ризиків здійснює приблизно п'ята частина від усіх компаній, що отримали ліцензію на цей вид страхування, при цьому найбільшу частку страхового агроринку за кількістю укладених договорів займає страхова компанія «Інго Україна» (36%) та «Універсальна» (20%). Ринок використовує невеликий набір страхових продуктів, домінує страхування озимих від повної загибелі на період перезимівлі; відсутнє повноцінне мультиризикове страхування на весняно-літній період, зокрема, не покривається такий системний ризик, як посуха; майже не використовується страхування врожаю на весь цикл вирощування [12].

Серед ризиків, які найбільше загрожують сільськогосподарським виробникам, слід відзначити природно-кліматичні ризики, зокрема, посуху, вимерзання, стихійні лиха та град. До агроризиків, які не пов'язані з природно-кліматичними явищами, відносять пожежу та загрозу зниження закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Щодо цінового ризику, то важливість, яку надають йому сільськогосподарські виробники, може бути підставою для запровадження в Україні, поруч зі страхуванням витрат і страхуванням урожаю, також страхування доходу від виробництва та реалізації певних сільськогосподарських культур. Цей вид страхування одночасно захищав би виробника і від падіння врожаю, і від падіння закупівельної ціни.

Як видно з попередніх даних, в Україні є потенціал для подальшого розвитку ринку страхових послуг в аграрному секторі. Проте однією із суттєвих перешкод для збільшення ринку страхових послуг в аграрній сфері є недовіра сільськогосподарських виробників до страхових компаній. Агровиробники часто переконані, що отримання відшкодування в разі настання страхового випадку є достатньо складною справою. За даними опитування [6], з тих сільськогосподарських виробників, які стикалися з

виникненням страхового випадку, відшкодування отримали 29,6%. Для 43% з тих, хто отримав відшкодування, обсяг відшкодування становив менше, ніж 20%. Половина з тих, хто отримали відшкодування, отримали його в період від 3-х до 6-ти місяців з моменту подання заяви на відшкодування, 32,4% – у період до 3-х місяців, і 17,6% – у період більше, ніж 6 місяців. Отже, успіх розвитку ринку страхування сільськогосподарських ризиків значною мірою залежатиме від того, чи довірятимуть сільгоспвиробники страховим компаніям.

Теоретично нині діють три варіанти добровільного сільськогосподарського страхування. Перший варіант має особливості лише щодо врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Другий варіант – страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції. Третій охоплює страхування будівель, споруд, сільськогосподарської техніки, інших матеріальних цінностей. Проте державна підтримка, що запроваджувалася з липня 2012 року Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [10] стосується лише перших двох варіантів.

Другий вид добровільного сільськогосподарського страхування, а саме: страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, риби та інших водних живих ресурсів і тваринницької продукції, теж передбачає можливість отримання державної компенсації страхових платежів на випадок завдання збитку внаслідок настання подій (страхових ризиків), передбачених стандартним страховим продуктом.

Третій вид добровільного сільськогосподарського страхування охоплює страхування будівель, споруд, сільськогосподарської техніки, інших матеріальних цінностей. Проте державної підтримки у цій сфері не передбачено, а страховики здійснюють його на підставі загальних правил та як один із різновидів майнового страхування від вогневих ризиків і стихійного лиха, від дорожньо-транспортних пригод, крадіжок та інших видів протиправних дій третіх осіб [7, ст. 12].

Серед проблем, що перешкоджають розвитку сільськогосподарського страхування як методу ризик-менеджменту в агросфері України можна виокремити:

- низький рівень страхової культури серед сільськогосподарських підприємств;
- недовіра до вітчизняних страхових компаній;
- низький рівень юридичної підтримки у питаннях сільськогосподарського страхування;
- відсутність, поряд зі встановленням обов'язковості страхування, належного впливу держави на якість страхових продуктів;
- складність та непрозорість договорів страхування, а, відповідно, можливість їх неоднозначного тлумачення;
- обмежений перелік страхових продуктів, здатних задовольнити різні категорії виробників;

- відсутність повноцінного законодавчого регулювання страхування у сільському господарстві;
- низька забезпеченість кваліфікованими кадрами у даній сфері;
- погане розуміння механізмів управління ризиками в сільському господарстві;
- недостатня технічна спроможність страхових організацій.

Висновки і перспективи. Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що сучасний стан розвитку системи аграрного страхування диктує потребу у формуванні системного підходу до його розбудови, який передбачає визначення й законодавче оформлення форм взаємодії трьох головних учасників аграрного страхування – сільськогосподарських виробників, страхових компаній та уряду.

Досліджуючи міжнародну практику страхування сільськогосподарських ризиків, пропонуємо різні варіанти розвитку системи страхування для аграрного комплексу, які було б доцільно запровадити й удосконалити в Україні: надання страхових послуг приватними страховими компаніями без допомоги держави; участь держави в пулах перестраховування; субсидування страхових премій за деякими страховими продуктами (наприклад, град); надання фінансової допомоги для покриття катастрофічних збитків; субсидювання програм страхування від багатьох ризиків (мультиризиків); створення спеціальної державної установи для реалізації політики у сфері аграрного страхування; створення страхової інфраструктури.

Підсумовуючи щодо правового забезпечення ризиків у сільському господарстві, можна зробити наступні висновки: удосконалення механізму оплати вартості страхових премій для сільськогосподарських товаровиробників є позитивним фактором для подальшого розвитку агропромислового комплексу, проте він потребує узгодження норм права, які містяться у проаналізованих нормативно-правових актах, що регулюють страхування за участю сільськогосподарських товаровиробників.

Список літератури

1. Александрова М. М. Закордонний досвід формування та розвитку систем страхування сільськогосподарських культур [Електронний ресурс] / М. М. Александрова. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/162/1/18.pdf>
2. Безугла В. О. Венчурне страхування як засіб мінімізації фінансових ризиків / В. О. Безугла, І. І. Постіл // Економіка та держава. – 2014. – № 3. – С. 35–37.
3. Гудзь О. Є. До концепції розбудови системи агрострахування в Україні / О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2013. – № 11. – С. 35–39.
4. Єрмошенко А. М. Ризики діяльності страховиків і шляхи їх зменшення / А. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 6. – С. 207–215.
5. Про страхування : закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
6. З ким селянин поділить ризики [Електронний ресурс] // Газета «Дзеркало тижня. Україна». Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/z_kim_selyanin_podilit_riziki.html
7. Крестьянінова В. В. Специфіка страхування сільськогосподарських ризиків в Україні / В. В. Крестьянінова // Економічні науки. – 2009. – № 12. – С. 8–12.

8. Международная практика. Обзор мирового рынка страхования и перестрахования сельскохозяйственных рисков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.agroinsurance.com
9. Приказюк О. В. Страхування сільськогосподарських ризиків як засіб беззбиткової діяльності сільгоспвиробників / О. В. Приказюк // Економіка АПК. – 2015. – № 4. – С. 87–91.
10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : закон України від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана.
11. Ринок агрострахування України фокус на 2014–2016 роках. Проект «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2016/03/Market-Survey-2016-UKR.pdf>
12. Свістунов О. Роль страхування в управлінні ризиками сільського господарства в Україні та напрями підвищення його ефективності / О. Свістунов // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 66–71.

References

1. Aleksandrova, M. M. "Zakordonnyi dosvid formuvannia ta rozvytku system strakhuvannia silskohospodarskykh kultur" [Foreign experience of formation and development of crop insurance] [Electronic resource]. – Rezhim dostupu: <http://eztuir.ztu.edu.ua/162/1/18.pdf>.
2. Bezuhla, V. O. (2014). Venchurne strakhuvannia yak zasib minimizatsii finansovykh ryzykiv [Venture insurance as a means of minimizing financial risks] / V. O. Bezuhla, I. I. Postil // Economy and the State, 3, 35–37.
3. Hudz, O. Ye. (2013). Do kontseptsii rozbudovy systemy ahrostrakhuvannia v Ukraini [By developing the concept of agriinsurance system in Ukraine] / O. Ye. Hudz // Economy AIC, 11, 35– 39.
4. Iermoshenko, A. M. (2009). Ryzyky diialnosti strakhovykiv i shliakhy yikh zmenshennia [The risks of insurers and ways to reduce them] / A. M. Yermoshenko // Actual problems of economy, 6, 207– 215.
5. The Law of Ukraine "On insurance": 7 march 1996. Number 85/96-VR // VVRU, 1996, 18. – Art. 78.
6. Farmer who share the risks. [Electronic resource] // the newspaper "Mirror of the week. Ukraine". Access: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/z_kim_selyanin_podilit_riziki.html.
7. Krestianinova, V. V. (2009). Spetsyfika strakhuvannia silskohospodarskykh ryzykiv v Ukraini [The specificity of agricultural insurance in Ukraine] / V. V. Krestianinova // Economics number, 12, 8–12.
8. Review of Peace Practice Mezhdunarodnaya market insurance and reinsurance risks selskohozyaystvennyh [Electronic resource]. – Access: www.agroinsurance.com.
9. Prykaziuk, O. V. (2015). Strakhuvannia silskohospodarskykh ryzykiv yak zasib bezzbytkovoi diialnosti silhospvyrobnykiv [Agricultural risks insurance as a means of break-even agricultural economy] / O. V. Prykaziuk // APC, 4, 87–91.
10. On peculiarities of agricultural products insurance with state support: Law of Ukraine on February 9, 2012 r. 4391 number-VI: [Electronic resource]. – Access: <http://www.rada.gov.ua/>. – Name of the screen.

11. Ukraine AgriInsurance Market focus in 2014–2016 years. The project "Development of agricultural sector financing in Europe and Central Asia" [Electronic resource]. – Acces: <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2016/03/Market-Survey-2016-UKR.pdf>.

12. Svistunov, O. (2013). Rol strakhuvannia v upravlinni ryzykamy silskoho hospodarstva v Ukraini ta napriamy pidvyshchennia yoho efektyvnosti [The role of insurance in risk management of agriculture in Ukraine and ways of increasing efficiency] / O. Svistunov // Economics of Ukraine, 1, 66–71.

СТРАХОВАНИЕ КАК МЕТОД РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА В АГРОСФЕРЕ

Л. Н. Гречанюк

***Аннотация.** Исследован вопрос экономической природы и сущности страхования рисков в сельском хозяйстве. Изучены и обобщены особенности функционирования агрострахования в зарубежных странах и Украине. Проанализировано правовое регулирование страхования сельскохозяйственной продукции в Украине.*

***Ключевые слова:** риски, страхование, сельское хозяйство, агросфера, зарубежный опыт, правовое регулирование*

THE INSURANCE AS A METHOD OF RISK MANAGEMENT IN THE AGRICULTURAL FIELD

L. M. Hrechaniuk

***Abstract.** The question of the economic nature and scope of risk insurance in agriculture. Studying and generalizing the peculiarities of agricultural insurance in foreign countries and Ukraine. Analyzed the legal regulation of insurance of agricultural production in Ukraine.*

***Keywords:** risk, insurance, agriculture, international experience, agricultural field, legal regulation*